

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Животовської Світлани Андріївни
«Кримінально-процесуальні повноваження керівника
підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 – «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. В умовах розвитку інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України та удосконалення механізму протидії корупційним правопорушенням особливої актуальності набувають питання правового забезпечення діяльності посадових осіб, відповідальних за організацію досудового розслідування. Саме в цьому аспекті дисертаційне дослідження Животовської Світлани Андріївни, присвячене кримінальним процесуальним повноваженням керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України, відповідає сучасним потребам науки та правозастосовної практики.

Практика розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, свідчить, що такі кримінальні провадження, як правило, характеризуються підвищеною складністю предмета доказування, необхідністю дослідження значних масивів фінансової, службової та електронної інформації, проведенням значної кількості слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій. За таких умов особливого значення набуває належна організація роботи підрозділу детективів, від якої безпосередньо залежить оперативність, повнота та законність досудового розслідування.

Важлива роль у забезпеченні такої організації належить керівнику підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України, який виконує не лише адміністративно-управлінські функції, а й реалізує передбачені кримінальним процесуальним законодавством України повноваження керівника органу досудового розслідування. Саме він приймає рішення щодо визначення детектива або групи детективів, організовує взаємодію між структурними підрозділами, забезпечує виконання процесуальних рішень прокурора, здійснює контроль за дотриманням вимог кримінального процесуального закону та координує діяльність підлеглих під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Від правильності реалізації цих повноважень значною мірою залежить ефективність усього механізму досудового розслідування.

Актуальність обраної теми обумовлюється також тим, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить спеціального нормативного регулювання діяльності керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України. Наявні положення Кримінального процесуального кодексу України визначають лише загальні засади діяльності керівника органу досудового розслідування, не враховуючи специфіки функціонування спеціалізованого антикорупційного органу. Це породжує низку практичних і теоретичних питань щодо співвідношення процесуальної самостійності детектива та організаційних повноважень керівника підрозділу, меж допустимого управлінського впливу, порядку оформлення відповідних рішень, а також взаємодії із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що попри значну кількість праць, присвячених процесуальному статусу слідчого, детектива, прокурора та керівника органу досудового розслідування, питання кримінального процесуального статусу керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України досі не отримали належного самостійного дослідження. Відсутність системного наукового підходу до визначення його місця в

механізмі кримінального провадження, змісту процесуальних повноважень та особливостей їх реалізації зумовлює необхідність проведення такого дослідження.

Отже, обрана дисертанткою тема відповідає сучасним потребам розвитку науки кримінального процесу та практики діяльності органів правопорядку. Її дослідження спрямоване на вирішення актуальних теоретичних і прикладних проблем, результати яких можуть бути використані для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, практики діяльності Національного антикорупційного бюро України та забезпечення більш ефективної організації досудового розслідування.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та публікацій С. А. Животовської загалом відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Авторка визначила мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформувала теоретичну, нормативну й емпіричну основу, проаналізувала наукові праці з кримінального процесу, законодавство про Національне антикорупційне бюро України, прокуратуру та органи досудового розслідування, відомчі акти й матеріали судової практики.

Дисертацію виконано відповідно до напрямів реформування органів правопорядку та науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ. Тему затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 3 листопада 2020 року (протокол № 21). Визначені у вступі мета і завдання узгоджуються зі структурою роботи та охоплюють теоретичні засади правового статусу керівника підрозділу детективів, зміст його повноважень на різних етапах досудового розслідування, взаємодію з іншими суб'єктами, процесуальний контроль і участь у проведенні відповідних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Основні положення та висновки дослідження відображено в дев'яти наукових публікаціях, серед яких чотири статті в наукових фахових виданнях України та п'ять праць апробаційного характеру. Тематика публікацій відповідає змісту дисертації та

охоплює роль керівника підрозділу детективів у формуванні стратегії досудового розслідування на початковому етапі, його участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, співвідношення повноважень з керівниками інших органів досудового розслідування, а також зарубіжні підходи до організації антикорупційних розслідувань.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Дисертація містить положення, які мають належний ступінь наукової новизни та розвивають наукові уявлення про організацію досудового розслідування і статус керівника органу досудового розслідування в спеціалізованому антикорупційному органі. До результатів, одержаних авторкою вперше, належать:

- авторське визначення кримінально-процесуальних повноважень керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України як системи передбачених кримінальним процесуальним і спеціальним законодавством можливостей та обов'язків, спрямованих на організацію досудового розслідування, визначення належного суб'єкта його здійснення, забезпечення процесуальної форми, строків і законності дій детективів без підміни їх процесуальної самостійності та повноважень прокурора;

- обґрунтування організаційно-процесуального характеру діяльності керівника підрозділу детективів, яка не зводиться до адміністративного управління підлеглими, але водночас не є тотожною прокурорському процесуальному керівництву;

- критерії допустимої участі керівника підрозділу детективів у досудовому розслідуванні, до яких віднесено організаційну необхідність, процесуальну нейтральність, документальну перевірюваність, дотримання меж повноважень детектива, прокурора і слідчого судді та недопущення прихованого управлінського впливу на процесуальний розсуд детектива;

- класифікація повноважень керівника підрозділу детективів за функціональним призначенням із виокремленням первинно-організаційних,

розподільчих, координаційних, контрольних, гарантійних і документально-забезпечувальних повноважень;

– пропозиція доповнити Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» статтею 9¹ «Керівник підрозділу детективів» для визначення його статусу, загальних повноважень, меж організаційно-процесуальної участі та порядку письмового оформлення рішень, що впливають на рух кримінального провадження.

Науково значущими є вдосконалені положення щодо співвідношення повноважень керівника підрозділу детективів, детектива, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури і слідчого судді; ролі керівника на початковому етапі розслідування; змісту внутрішнього організаційно-процесуального контролю; участі в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій. Подальшого розвитку набули положення про процесуальну самостійність детектива, організаційну участь керівника в застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій, залученні спеціалістів та експертів, виконанні ухвал слідчого судді, відкритті матеріалів стороні захисту й роботі з електронними носіями інформації.

Основні положення наукової новизни пов'язані з поставленими завданнями, відображені у висновках до розділів і загальних висновках. Зміст опублікованих праць охоплює ключові напрями дослідження, що свідчить про належну апробацію одержаних результатів.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість результатів дисертаційної роботи С. А. Животовської загалом не викликає заперечень. Висновки ґрунтуються на аналізі положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, законів України, що визначають статус Національного антикорупційного бюро України та інших органів правопорядку, відомчих нормативних актів, наукової літератури, статистичної інформації, судової практики та матеріалів анкетування.

Емпіричну основу сформовано за результатами опрацювання кримінальних проваджень щодо корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, судових рішень Вищого антикорупційного суду, статистичних матеріалів за 2021–2025 роки й опитування представників практичної та наукової спільноти. Використання різних груп джерел дало авторці змогу зіставити нормативно визначену модель діяльності керівника підрозділу детективів із практичними оцінками її реалізації.

Висновки узгоджуються з метою і завданнями роботи та послідовно відображають результати, одержані в межах відповідних підрозділів. Положення щодо письмового документування організаційних рішень, контролю строків, визначення складу групи детективів, забезпечення взаємодії та збереження результатів процесуальних дій впливають з установлених нормативних й організаційних проблем.

Позитивної оцінки варте прагнення авторки не обмежуватися формальним переліком повноважень керівника органу досудового розслідування, а встановити функціональне призначення кожної групи повноважень, їх вплив на рух кримінального провадження і межі, за якими організаційне забезпечення може перетворитися на неналежне втручання в процесуальну діяльність детектива.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Результати дослідження одержано завдяки комплексному використанню загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний і формально-логічний методи використано для з'ясування змісту та правової природи повноважень керівника підрозділу детективів, визначення їх місця в системі повноважень керівника органу досудового розслідування. Системний і структурно-функціональний підходи дали змогу розглянути діяльність керівника у взаємозв'язку з повноваженнями детектива, прокурора, слідчого судді та інших уповноважених суб'єктів.

Історико-правовий метод застосовано під час висвітлення розвитку наукових підходів до процесуального статусу слідчого, детектива і керівника органу

досудового розслідування. Порівняльно-правовий метод забезпечив зіставлення національної моделі з підходами Франції, Румунії, Литви та Польщі. Формально-юридичний і логіко-юридичний методи стали основою аналізу кримінального процесуального та спеціального законодавства, уточнення понять і підготовки пропозицій щодо нормативного регулювання.

Контент-аналіз, соціологічні та статистичний методи використано для опрацювання наукових джерел, звітних матеріалів, судових рішень, кримінальних проваджень та узагальнення думок респондентів. Застосована методологія відповідає предмету, меті й завданням дисертації, а послідовність переходу від теоретичних положень до нормативних і практичних рекомендацій свідчить про належне оволодіння здобувачкою методологією самостійної наукової роботи.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Теоретичне значення дисертації полягає в систематизації наукових положень щодо статусу керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України, обґрунтуванні організаційно-процесуальної природи його діяльності, визначенні змісту процесуального контролю та критеріїв допустимої участі в досудовому розслідуванні. Одержані результати можуть бути використані в подальших дослідженнях статусу суб'єктів сторони обвинувачення, процесуальної самостійності детектива, внутрішнього контролю та організації спеціалізованих антикорупційних розслідувань.

Практична спрямованість роботи виражена в пропозиціях щодо вдосконалення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», відомчої Інструкції, затвердженої наказом Національного антикорупційного бюро України від 29 грудня 2020 року № 141, та внутрішнього порядку документування рішень керівника підрозділу детективів. Положення дисертації можуть використовуватися детективами, керівниками підрозділів, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та слідчими судьями під час вирішення питань про належного суб'єкта процесуальної діяльності, дотримання строків, організацію взаємодії та оцінювання законності отриманих результатів.

Матеріали дослідження придатні для використання в освітньому процесі під час викладання кримінального процесу, організації досудового розслідування, криміналістики та спеціалізованих навчальних курсів з антикорупційної діяльності. Підготовлені в додатках анкети, узагальнені результати опитувань і проекти нормативних змін розширюють можливості подальшого наукового та прикладного опрацювання теми.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності загалом.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дослідження, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і п'яти додатків. Заявлений повний обсяг роботи становить 222 сторінки, з яких 168 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 206 найменувань.

Анотація відображає основні результати дослідження, положення наукової новизни, практичну спрямованість та перелік публікацій. У вступі обґрунтовано вибір теми, визначено її зв'язок із науковими програмами й планами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, схарактеризовано методи та емпіричну основу, наведено положення наукової новизни, відомості про апробацію і публікації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади кримінально-процесуальних повноважень керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України» визначено стан наукової розробленості проблеми, проаналізовано співвідношення повноважень керівника підрозділу детективів із повноваженнями керівників інших органів досудового розслідування та узагальнено зарубіжний досвід. Авторка аргументовано розмежовує організаційне керівництво підрозділом, процесуальну самостійність детектива і процесуальне керівництво прокурора.

Порівняльний аналіз охоплює Францію, Румунію, Литву та Польщу. На його основі виокремлено підходи, за яких процесуальні рішення зосереджені в прокурора або слідчого, а керівник спеціалізованого підрозділу виконує організаційні функції,

та підхід, за якого керівник антикорупційного підрозділу одночасно має статус прокурора. Обґрунтованим є висновок про необхідність не механічного запозичення іноземних моделей, а використання конкретних засобів письмового документування, контролю строків і розмежування компетенції.

У другому розділі «Зміст повноважень керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України в кримінальному процесі» схарактеризовано діяльність керівника на початковому етапі досудового розслідування, порядок організації взаємодії детектива з прокурором, оперативними, оперативно-технічними, аналітичними й експертними підрозділами, а також зміст і межі процесуального контролю за діяльністю детектива.

Слушним є висновок про те, що участь керівника на початковому етапі не обмежується формальним розподілом матеріалів, а охоплює забезпечення їх своєчасного руху, перевірку належності до компетенції Національного антикорупційного бюро України, визначення детектива або групи детективів, документування внутрішніх рішень і збереження інформації, яка може мати доказове значення. Причому авторка послідовно наголошує, що внутрішні відомчі процедури не можуть підміняти вимоги Кримінального процесуального кодексу України щодо початку досудового розслідування.

У межах дослідження взаємодії розмежовано її процесуальні й організаційні форми. Процесуальна взаємодія реалізується через передбачені законом постанови, доручення, клопотання, протоколи та інші документи, тоді як організаційна охоплює планування, розподіл ресурсів, робочий обмін інформацією, забезпечення конфіденційності та узгодження строків. Такий підхід дає змогу встановити межу між забезпеченням виконання процесуального рішення і його фактичною підміною іншим суб'єктом.

У третьому розділі «Реалізація повноважень керівником підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України під час проведення процесуальних дій» досліджено організаційно-процесуальну участь керівника в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій, застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій та здійсненні інших процесуальних дій під час досудового розслідування.

Участь у слідчих (розшукових) діях авторка пов'язує з визначенням складу групи детективів, організацією взаємодії між виконавцями, залученням спеціалістів, забезпеченням технічної фіксації, дотриманням меж судового дозволу та належним документуванням результатів. Щодо негласних слідчих (розшукових) дій обґрунтовано опосередкований організаційно-контрольний характер участі керівника, який не набуває статусу суб'єкта їх проведення чи санкціонування, але забезпечує взаємодію виконавців, дотримання режиму таємності, контроль строків і збереження матеріальних носіїв.

Завершальна частина розділу охоплює організацію залучення спеціаліста, перекладача й експерта, взаємодію з експертними установами, підготовку матеріалів для прокурора і слідчого судді, розгляд клопотань учасників, виконання судових рішень, відкриття матеріалів стороні захисту та обіг електронних носіїв. Загальні висновки відповідають поставленим завданням і відображають основні результати дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію, слід звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер і можуть бути предметом обговорення під час публічного захисту:

1. У вступі на стор. 28 зазначено, що емпіричну основу становлять результати анкетування 117 респондентів, серед яких 15 детективів Національного антикорупційного бюро України та 29 адвокатів. Водночас у довідках, розміщених у додатках на стор. 232 і 241, йдеться відповідно про опитування 34 детективів та 38 адвокатів. Крім того, вступ містить відомості про опитування прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, слідчих інших органів досудового розслідування і науково-педагогічних працівників, тоді як у додатках не наведено окремих анкет та узагальнених результатів щодо цих груп. Наведені кількісні розбіжності потребують усунення, а методику формування вибірки, період, спосіб проведення та порядок узагальнення відповідей доцільно викласти послідовно в усіх структурних частинах роботи.

2. У підрозділі 2.3 на стор. 116-134 авторка обґрунтовує поняття процесуального контролю керівника підрозділу детективів і відмежовує його від прокурорського процесуального керівництва та судового контролю. Водночас запропоновані напрями такого контролю охоплюють оцінювання стану й ефективності розслідування, повноти документування, дотримання строків та належності процесуальних дій. З огляду на оціночний характер цих категорій, доцільно було б конкретизувати форми реалізації відповідного контролю, види документів, обов'язковість і правові наслідки рішень керівника підрозділу детективів, а також порядок реагування детектива на відповідні вказівки, які він вважає такими, що виходить за межі організаційного забезпечення. Таке уточнення сприяло б більш чіткому визначенню меж процесуального контролю, його співвідношення з незалежністю детектива та унеможливило б неоднозначне тлумачення повноважень керівника підрозділу детективів під час здійснення досудового розслідування.

3. У проєкті змін до відомчої Інструкції Національного антикорупційного бюро України на стор. 251–254 запропоновано покласти на керівника підрозділу детективів попередню «процесуальну оцінку» заяв і повідомлень шляхом складання письмового висновку про наявність або відсутність ознак кримінального правопорушення. В обґрунтування цієї пропозиції прямо згадується можливість відстежувати логіку рішення про внесення або відмову у внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Такий підхід не в повній мірі узгоджується з висновками самої авторки на стор. 249-250 про неприпустимість створення відомчим актом додаткових умов для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Потребує пояснення, як запропонований висновок співвідноситься з імперативним порядком, установленим статтею 214 Кримінального процесуального кодексу України, та яким чином буде виключено його використання як форми попередньої перевірки заяви до початку досудового розслідування.

4. У проєкті статті 9¹ Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» на стор. 255–257 до повноважень керівника підрозділу детективів

віднесено погодження планів розслідування, матеріалів щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій та експертиз, витребування письмових пояснень від детективів і втручання в їх діяльність у межах контролю за ефективністю розслідування. Запропоновані повноваження частково перетинаються з повноваженнями детектива і прокурора та можуть утворити додатковий рівень погодження процесуальних рішень. Доцільно конкретизувати, які рішення мають виключно організаційний характер, які з них породжують кримінальні процесуальні наслідки, чи потребує відповідна пропозиція одночасного внесення змін до статті 39 Кримінального процесуального кодексу України, а також яким має бути порядок оскарження або заперечення проти рішень керівника, що впливають на рух конкретного кримінального провадження.

Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та можуть бути враховані авторкою під час доопрацювання положень і в подальших наукових дослідженнях.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою та науковими публікаціями Животовської Світлани Андріївни фактів порушення академічної доброчесності не встановлено. Дисертація є самостійною та завершеною науковою працею, у якій використані положення, ідеї та результати інших авторів супроводжуються посиланнями на відповідні джерела. Ознак академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації результатів дослідження не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Животовської Світлани Андріївни «Кримінально-процесуальні повноваження керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України», подана до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримано обґрунтовані результати, що мають значення для розвитку науки кримінального процесу та вдосконалення організації досудового розслідування

кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

2. Зміст дисертації відповідає заявленій спеціальності 081 «Право» та предмету кримінального процесуального дослідження. Робота має логічну структуру, її основні положення відображено в наукових публікаціях і апробовано під час науково-практичних заходів. Сформульовані висновки відповідають визначеній меті й поставленим завданням, а пропозиції можуть бути використані в науково-дослідній, освітній, нормотворчій і правозастосовній діяльності.

3. Дисертація Животовської Світлани Андріївни «Кримінально-процесуальні повноваження керівника підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Животовська Світлана Андріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
головний науковий співробітник
наукової лабораторії № 1
науково-організаційного центру
Національної академії служби безпеки України

Олександр СТАРЕНЬКИЙ